

Ökrös Sándorné
Oraveczi Benke Julianna
(Mozsor, 1927)

HOGYAN MONDJUK EL A MIATYÁNKOT?

Az interjú 2012. április 25-én készült Faddon.

Édesapám 1905. szeptember 27-én született. 1944 novemberében vagy decemberében egy reggel arra ébredtem, álomban apám elsüllyedt a sárban, és a kalapja felszállt az égbe. Nagyon sírtam, és a szomszéd néninek elmeséltem, hogy milyen rossz éjszakám volt. Ő azt mondta, édesapád már nem él. Ezután 1944. december 23-án kaptam az értesítést, apámat kivégezték.

Édesapámat Benke Istvánnak hívták; jóindulatú ember volt, a légynek se ártott. Először vasutas volt, váltókezelő. Onnan kidobták, sokáig nem volt munkája. Végül Schosberger gabona-nagyvállalkozó szárítójában dolgozott; ő nagyon fölkarolta a magyarokat, mert máshol nem kaptak munkát.

Harmincnyolc éves volt, amikor 1944. október 6-án elvitték őt is. Elmondani is szörnyű, ami velük történt. Csak mert magyarok voltak. Mind szegény munkásember. Kocsis István földműves volt. Futyer Ferenc hajós, a lányával jártam iskolába. Romoda János kisbíró volt a község-házán a magyarok ideje alatt. Varga János... Ser József, Ser Jakab testvérek, ők is Schosbergernél dolgoztak. Bicskei István a vasútnál. Gyenes József... a lányát ismertem. Lehöczék... Kordé József rendőr. Neki, szegénynek, magyar volt az édesanyja, vagy az édesapja volt szerb. Védte a magyarokat. (Őt is kivégezték.) Rózsa Sándor. Titelen azt tartják, hogy a híres betyár leszármazottja. A többieket nem ismertem.

Be voltak rúgva a partizánok; ütötték-verték édesapámékat. A húgom, Rozika, hármunk közül a legkisebb, mindennap meglátogatta őt a fogva tartása helyén. Éltel

Benke István

Benke Istvánné

vitt neki anyámmal. A titeli főutcán voltak becsukva egy pincébe. Vitte neki az ennivalót; előfordult, hogy a partizán beleköpött az ételbe.

Egy hét múlva édesapámnak egyetlen foga sem volt. Mind kivették. De a többiekét is. Egyszer – mint afféle gyerek – bekukucskált a pincébe. Édesapám ott túrta a szalmát... már odavolt egészen. Utoljára a pénzét átadta a húgomnak. „Itt van, kislányom, vidd haza, apádnak nem lesz már szüksége rá.” Többet nem találkoztak.

Valamikor november derekán éjjel kihurcolták őket (volt, akit élve!) a mozsori dögte-metőbe.¹ Édesanyám azt mondta, harminchét embert vittek akkor el. Amikor ezt megtudták az asszonyok, édesanyám meg a Kocsis Pista bácsi felesége fogott egy-egy zsákot, és mentek, mintha répát akarnának hazavinni. (Annak a tanyának a közelében, ahová kihordták a tetemetek, volt fél hold földjük a szüleimnek, akkor éppen marharépaival.)

Még nem voltak betemetve. Később öntöttek rájuk meszet. Egy ember állítólag – mert volt, akit élve dobtak bele – kimászott a gödörből. Nem tudom, ki lehetett.

Én kilencéves koromtól nevelőszülőknél laktam, a nagynénémnél. Nekik nem lett családjuk; a nevükre vettek. Vasúti restijük volt Titelen.

Nagyon szerettem volna varrónő lenni. (Nem voltam rossz tanuló, a magyar iskola meg csak négyosztályos volt.) Azt mondta édesapám: „Tanulhattok, gyerekeim, mégse lesz belőletek semmi. Itt a magyaroknak nincs helyük.”

Ez nagyon fáj nekem akkor.

„Ha én egyszer Magyarországra kerülök! Milyen szép annak az élete, aki ott lehet magyar!”

Édes mindegy, hol vagyunk. Ha a magyar a magyart itt is bántja, akkor mit várunk Délvidéken?

Később elkerültem Bajsára, ott mentem férjhez, majd a férjemmel Bácskossuthfalvára költöztünk.

A férjem nem akart csendőr lenni. Hárman voltak testvérek, ő volt a legkisebb. A két idősebbnek jutott föld, a harmadik meg, ugye, legyen csendőr. Addig győzködtek, míg elment csendőrnek. Hat évre szólt az esküje. Megfogadta: ha az letelik, abban a pillanatban leveti az egyenruhát. A férjem két évig Horthy mellett szolgált Kenderesen, egy makói fiatal-emberrel. Balogh Tihamér a kormányzó szárnysegédje, az ő felesége pedig az apósom édestestvére volt. Minden reggel így köszönt nekik a kormányzó úr: „Jó reggelt, fiaim!” Nagyon közvetlen ember volt. A férjem akart Délvidékre menni, ha már Erdélybe nem mehetett. Sajnos, nem sok örömünk telt benne, hogy Délvidék visszakerült.)

¹ Mozsor dögte-metője a falutól északnyugatra, mintegy két kilométer távolságra fekszik. Telekkönyvileg nem is a faluhoz, hanem Sajkásszentgyörgyhöz (Durdevo) tartozik. 2006-ban, néhány korabeli tanúval megtaláltuk a dögte-metőt. A vérengzésben érintettek közül néhányan összefogtak, és egy 1x0,5x0,4 m-es betontömböt helyeztek el az állati csontok között félig a földbe süllyesztve. Rajta három évszám szerepel, fölül: 2008. Ekkor lett az emléketon elhelyezve. Alatta 2007. Ekkor szándékoztunk a helyszínre vinni, de az esős idő megakadályozta. S végül a harmadik évszám: 1944. Suhajda Lajos Újvidéken élő verbita szerzetes tartott szerény vallási szertartást. – M.M.

1944. október 8-án délután indultunk el tizenhét kocsival Mózsból. Kihirdették: össze kell pakolni, hol kell gyülekezni. Kalocsáról motorcsónak hozott át bennünket Faddra. Tulajdonképpen mi a front elől menekültünk. A férjemnek vissza kellett menni Kalocsára, ahonnan Mohácsra vezényelték.

November tizenvalahányadikán onnan is menekülnünk kellett, Tabra. Ott súlyos beteg lettem; magas lázam volt, egy hónapig fel sem tudtam kelni. Az oroszok ott értek bennünket. A férjemet is elvitték

magukkal: szolgálatba vették őket. Úgy fél évig az oroszokkal járörözött mint katona.

Nemsokára azonban keresni kezdték a csendőröket. Ezért mi Balatonfonyódra mentünk, ahol a férjemnek egy csendőr kollégája lakott; ő befogadott bennünket.

Vesztünkre visszajöttünk Faddra a holminkért. Innen vitték el a férjemet két évre. Tolnán volt az internálótábor, a régi gimnázium helyén. Itt maradtam minden nélkül; nem volt egy falat kenyérem se. A szomszédok hoztak... nagyon nehéz volt.

A Béri Balogh Ádám-kastélyban kaptunk helyet. Amikor a férjemet elvitték, nagyon hideg volt a szobánk. Megszültem Évimet, egy néni megsajnálta, és elhívott a Somosba, nála laktunk.

Ajánlkoztam (szomorú dolog) a szomszédoknak mosni, vasalni... amit tudtam, elvégeztem. Egyik helyen kaptam mindennap fél liter tejet a gyerekeknek. Máshol lisztet, hagymát... semmim se volt! Gyalog jártam át Tolnára, hogy a férjemnek is vigyek enni. Minden nap sorba állították, megszámozták őket, és minden tizediket elvitték Oroszországba. Persze, mindenkit jól össze is vertek.

„Nem tudom, mi lesz velem, de holnap ne gyere” – mondta egyszer. Négy méterre állhattunk egymástól, a rendőr pedig ott járkált körülöttünk, úgy beszélgettünk. Nem tudtam elgondolni, miért ne menjek. Kérdésemre ő csak megrántotta a vállát. Másnap nem mentem.

Jött viszont este két ávós²: „Hol a férje?” Nagyon megijedtem. Megmondták: megszökött a táborból. Azt akarták megtudni, mondta-e, hova megy. (Ha tudtam volna – még ha agyon is ütöttek volna –, akkor se mondtam volna meg.) „Nem tudok semmit” – válaszoltam nekik. Másnap éjjel újra jöttek. Hajnali négyig várták, hátha megjelenik a férjem. Akkor meg azért imádkoztam, hogy nehogy jöjjen! Azután is többször megjelentek. Egyszer azzal állítottak

Az Ökrös házaspár

² Ezek nem lehettek az ÁVO emberei – a szervezet csak 1948-ban alakult meg –, hanem elődjéé, a Politikai Rendészeti Osztályé. – M.M.

be, hogy pakoljak össze egy napi hideg ételmelet. A kocsik már álltak az utcán, rajtuk asszonyok. (Azokat szedték össze, akiknek elvitték a férjét.) Összecsomagoltam, a pár hónapos kicsit bepólyáztam, és a karomra vettem.

„Magának kicsi gyereke van?!” – kérdezte tőlem a rendőr.

„Igen.”

„Akkor magát nem visszük el, mert csak tízéves kortól szabad.”

Csak a Jóisten tudja, hova vitték őket; vittek Oroszországba is belőlük. Semmit se tudok róluk.

Ez negyvenöt tavaszán történt.

Sokáig a férjemről nem tudtam semmit. Lakott abban az utcában, ahol én is meghúztam magam, egy gazdag család. Az ő szülőjük ott volt Fadd határában kis tanyával, kint dolgoztak éppen akkor, amikor a férjem arra menekült.

Gutai Jani bácsinak hívták, földbirtokos volt az elmúlt rendszerben, és ő mondta neki: ne menjen sehova, maradjon ott a tanyán. Elbújtatta. (Két évig bujkált így a férjem.) Pár hétre rá a felesége, Ilon néni hozott egy köcsög tejet. (Még most is előttem van!) Volt éppen valaki nálam. Amikor kikísértem, megállt a kapuban. Szeretne valamit mondani, de tegyek fogadalmat, hogy nem adom tovább senkinek, amit most hallok. Akkor már gondoltam...

(Én, ha azt mondom valamire – ha mindjárt meg is kell halni –, hogy nem áruolom el, akkor az úgy van.) Legyek nyugodt, kezdte, azt nem mondja meg, hogy hol a férjem, de tudjak róla, hogy él, és el van látva. (Hálával tartozom ezeknek az embereknek, bár már meghaltak, mert ezt nem mindenki vállalta volna.)

Nemsokára találoztunk is. Kóróval letakarták, és kocsin hazahozták a gazdához, aki elbújtatta. Átmentem hozzájuk, és beszéltem vele pár szót. Gutai Jani bácsi meg Ilon néni többször hazahozták így, hogy a gyerekét is lássa. Akkor már két éves volt a kislányom. Péter bácsinak kellett hívni, nehogy azt mondja Évi valakinek, hogy látta az apját. Évi sokáig Péter bácsinak hívta.

Az utolsó hónapokban egy este egyedül is hazabátorkodott. Ki jelentette föl, vagy csak úgy alakult, nem tudom. Nagyon magas kerítése volt annak a háznak, ahol laktunk. Meghallottam, ahogy beugrott valaki. Mindjárt szóltam a férjemnek: „Biztos, hogy az ávosok vannak itt. Menekülj!” A hátsó szobában laktunk, elöl a háziak, köztünk volt a konyha. Isteni szerencsére otthon volt a házigazda, Fehér bácsi, meg a felesége. Amíg azok zörögtek nekem, a gyerek elkezdett sikoltozni. Fölkaptam.

„Várjanak! – szóltam ki. – Nem találom a gyufát.” Lámpát akartam gyújtani.

Fehér néni ezalatt bejött: „Sanyi, jöjjön hamar, mert elviszik!” „Nem megyek, agyonütöm őket!” Fehér néni kinyitotta az ablakot, a férjem mégis kiugrott, és az utcán keresztül (mert ők a kertben voltak) elment. Az ávosok reggelig ott ültek, várták, hátha visszajön.

Az amnesztia után került haza, de munkát nem kapott. Tíz évig jelentkeznie kellett. A második lányom, Magdolna két-három éves volt már, de a férjemet még akkor is behívták a rendőrségre. Először minden héten, utána havonta, aztán félévente, később pedig, ha úgy tetszett nekik, bevitték.

De akkor már legalább nem bántották. Én tovább jártam mosni, vasalni. Domboriban építették akkor a gátat. Oda ment kubikolni. Amikor megtudták, hogy csendőr volt, azonnal elküldték. Kétségbeesve jött haza: nem érdemes így élni... miből tartson el így bennünket?

„Ne szomorkodj – mondtam neki –, amíg én keresek, megélünk.” Hosszú idő után tudott elhelyezkedni segédgátőrnek Domboriban. Egyszer aztán megbetegedett: szélütés érte. Megbénult a jobb fele, akkor leszázalékolták. Tizennégy évre rá mentem haza, az akkori Jugoszláviába, először. Egyéves volt a kisebbik lányom, őt is vittem magammal. Titelen³, a Nagyalomáson szálltunk le. Amikor mentünk a hosszú utcán, megkérdeztem egyik szerb asszonytól: „Horváth József hol lakik?” (Tudtam, hogy édesanyám újra férjhez ment egy magyar emberhez, akinek meghalt a felesége.)

Rozika

„Gyere csak velem, a kerten keresztül megyünk” – mondta. Ahogy lépkedtünk lefelé a hegyoldalon – az hegyes vidék –, a néni szerbül kiáltott az édesanyámnak: „Razika! Razika! Jön a lányod!” A Vinogradszka – magyarul Szőlőskert – utcában laktunk, nagyon szép helyen. Az utcában három német és két magyar család élt. Összetartottunk. A mi udvarunkban vagy a lakásunkban szerb sohasem járt. A németek aztán kimenekültek, hála a Jóistennek. S így megmenekültek. Fájdalmas találkozás volt, mert nem az édesapámat találtam otthon. Édesanyám és a tata úgy kerültek össze, hogy meghalt a felesége, aki édesanyámmal együtt nevelkedett Mozsoron; barátnők voltak. Édesanyám sem kapott sokáig munkát. A két hűgomat odaadta házakhoz, mert kirakták őket a lakásból, elkoboztak, elvettek tőlük mindent.⁴ Ő is elment valamelyik tanyára, ott ismerkedett meg a második férjével. Szegény csak azért ment hozzá, hogy legyen védője, mert félt. Végül visszakaptuk a szülői házat⁵, s a gyerekek azt meg is örökölték. Az új tatának öt gyereke volt, és lett egy közös gyerekük is édesanyámmal. Velük

³ Mozsornak nem volt vasútja, kövesútja is csak jóval a világháború után épült. – M.M.

⁴ Három helység teljes magyarságát nyilvánították kollektíven háborús bűnössé: Csurogét, Zsablyáét és Mozsorét. Ez teljes vagyonekobzással is járt, s azonnali gyűjtőtáborba tereléssel. A büntetés e sorok írásakor még mindig hatályos. (2013. május 7.) – M.M.

⁵ Egészen ritka kivétel. Csak kinkeserves per útján sikerült valakinek ilyet elérnie. Kár, hogy a visszaemlékező nem részletezi ennek történetét. – M.M.

együtt kilencen voltunk testvérek. Amíg a szülők éltek, nagy szeretetben találkoztunk minden évben.

A két húgom nem tudott belenyugodni, hogy apánkat kivégezték, és anyánk nem maradt velük. „Hogy tudta ezt megtenni?!” A húgomék ott maradtak Titelen, később kimentek Németországba. A másik húgom jobban megszenvedett. Magyar rendőrhöz ment férjhez, akit szintén nagyon megkínóztak. Végül ők is Németországba menekültek. Tíz évig éltek ott, aztán visszamentek Titelre. A szülőföld utáni vágy miatt jött vissza Rozika, Annuska ma is Németországban él.

Egyszer, nem tudom már megmondani, hányban, a sógorommal és a húgommal Újvidéken jártunk. Elmentünk Titel felé. Amikor odaértünk ahhoz az úthoz, amelyik bevisz Mozsorra, ahol születtem, megkérdezte tőlem a sógorom: „Nem vagy kíváncsi?” „Hogyne lennék!” mondtam azonnal, hiszen ott születtem. „Menjünk be!” Az utcán – sose felejttem el – mindenki megfordult a német rendszámú autó után. Azt mondja erre Francisunk, a mostohahúgom: „Te, Hans! Fordulj meg, mert ezek nagyon gyanúsán néznek.” Nem mertünk elmenni oda, ahol a rokonaink laknak! Megfordultunk, és eljöttünk.

Ez már nagyon régen volt.

A másik édes húgommal, Rozikával egy alkalommal – az se most volt – mégis elmentünk. Kint álltunk az utcán. Jött Ser Annus néni; átköszöntünk neki, persze, magyarul. Erre ránk szólt egy szerb asszony: „Miért magyarul köszönnek? Nem Magyarországon vannak!” Máskor pedig a boltban vásároltunk, ott, ahol a malom van a túloldalon. Rozikát magyarul kérdezgettem, ha meg akartam venni valamit. Ő is magyarul válaszolt. A szerb pénztárosnő megjegyezte: „Nem tudnak maguk szerbül beszélni?!”

Rozit se kellett féltetni! (Eléggé szabadszájú, nem olyan, mint én.) Szerbül jól leteremtette: „Nem az a maga érdeke, hogy mit ad el, hanem az érdekli, ki milyen nyelven beszél? Vegye tudomásul, én az anyanyelvemen beszélek!”

Egy másik alkalommal ruhásboltban vásároltunk; magyar fiatalember volt a vezetője. Mi magyarul köszöntünk, amikor beléptünk, ő meg szerbül fogadta. A húgom megfordult: „Neked nem magyar anyád volt? Nem tudsz magyarul köszönni?” Amikor jöttünk kifelé, odajött hozzánk, és elnézést kért; hogy már megszokta.

„Próbálj erről leszokni!” mondta neki a húgom.

Évről évre kevesebben beszélnek magyarul. Elszerbesednek. Ha ott vagyok, és megyek végig a három kilométeres főutcán, nem hallok magyar szót. A lányaim még tudnak magyarul beszélgetni a testvéreim gyerekeivel, de azoknak a gyerekeivel már nem. Angolul neteznek egymással. Ha összejövünk, vagyunk úgy húszan, és legalább négy nyelvet kell használnunk ahhoz, hogy megértsük egymást. Korábban voltunk harminchatan, máskor harmincan, az udvaron sátrat állított szegény tata. Ott mindnyájan magyarul beszélünk.

A katolikus pap horvát; a fele misét horvátul, a másik felét magyarul tartja. Ő eljár a magyarok ünnepeire, a pravoszláv pap nem. Karácsonykor végre megjelent. A horvát pap igazi társasági ember; szentmise után mindenkit meghív kávéra. Kinyitották a katolikus kört is. Több fiatal van abban a kis templomban, mint itt nálunk, ebben a nagyban. Amikor

idekerültem, a templom mindig tele volt. Most itt-ott ülnek. A papokról az jut eszembe, hogy a bajsai magyar papot a szerbek megmentették. Először a katonák megásatták vele a saját sírját, de közben az odaérkező szerbek a faluból nem engedték kivégezni őt, megmentették. Ilyen is volt.

Annus húgom fia, Pisti – mert ő még érzékeny arra, hogy mi történt az ősökkel – Titelen él, és egyszer kivitt bennünket **oda**. (A titeli tömegsírhoz. – M.M.) A vasútállomástól, ahol a nevelőszüleimmel éltem, egy dűlőút vezetett ki egy tanyához. Oda jártam tejért. (A tanya nemrég megsemmisült.)

Óriási gázos terület az. Tele van kígyóval (siklóval) meg gyíkkal. Ki is van írva, hogy azt a részt nem lehet művelni. Biztos, hogy itt vannak mind a magyarok...

Mesélik, hogy esténként gyertyalángokat látnak ott. Még most is úgy lopóznak oda a hozzátartozók. Mi is vittünk koszorút, és gyújtottunk gyertyát.

Filmre kellett volna venni, ahogy ott mentünk, Pisti ütötte egy bottal a gázt, és azt mondta: „Az égiek mindent látnak és elrendeznek!” Az az ember, aki apánkat kínozta, megőrült; a másiknak a gyerekével történt valami egészen tragikus. Visszanéztem. Láttam az állomást, én pedig itt jártam, apám pedig ott van a gödörben! Borzalmas érzés volt, többet nem megyek oda.

Azzal az emberrel, aki édesapámat bántotta, verte, a halála előtt egyszer találkoztam Titelen. Rozi húgom – aki látta őt, és egy városban élt vele évtizedekig – mondta, hogy ő az. Mind a ketten odaléptünk hozzá, és kezet fogtunk vele. Rozi előtte megkérdezte tőlem: „Hogy mondjuk el a Miatyánkot, ha...” Az ember remegett, nem tudott szólni. Én kérdeztem tőle, hogy van. Nem válaszolt, csak leült a padra, jól látszott rajta, nem mindegy neki se.

Sokat imádkozom a szabad ég alatt; mindig ez ad erőt: a családért, a gyerekekért, a férjemért, de a bűnösökért is és minden emberért. Lehet-e másként túlélni ezt? Mikor lesz vége a háborúnak?

